

Družina in gospodinjstvo v bodočem razvoju komun

Vida Tomšič

O tej temi se razpravlja pri nas čedalje več. To kaže, da so se vprašanja, ki se tičejo družine in gospodinjstva, nekoliko zaostрила in da je dosežani gospodarski in družbeni razvoj pripravil pogoje in ustvaril možnosti za njihovo rešitev.

Na splošno se problemi družine in gospodinjstva pojavljajo na določeni stopnji družbenega razvoja in standarda in so v tem smislu njihju zrcalo. Posebni problemi v položaju družine in v njenih notranjih odnosih pa nastajajo zlasti v razdobjih naglega razvoja proizvodjalnih sil in spremembe družbenih odnosov. Vsaka industrializacija, bodisi da se razvija stihijsko kot kapitalistična ali pa načrtno pod pogoji, ki jo vodijo socialistične sile, prinaša v položaj družine velike spremembe. Naglo spreminjanje socialne strukture prebivalstva, urbanizacija, zaposlitev v moderni industriji, vse to privede do ostrega konflikta med zaposlitvijo v moderni industriji in zaostalim gospodinjstvom. Ta konflikt najhujše prizadene žensko-delavko, odseva pa tudi na delovni sposobnosti, telesnem in duševnem zdravju članov njene družine.

Z razvojem proizvodjalnih sil in s težnjo po rešitvi tega konflikta se začne proces postopnih sprememb v gospodinjstvu in družinskih odnosih. Po eni strani industrializacija sama po sebi razbija patriarhalne družinske vezi obenem s fevdalnimi družbenimi odnosi, na drugi strani pa ugotavljamo pospešeni napredek in modernizacijo gospodinjstva. Podlaga in pogoj vsega tega pa je splošni napredek proizvodjalnih sil kakor družin sploh, ne glede na to, ali je ženska zaposlena ali ne.

Ta proces se začneja že v kapitalizmu, socializem pa ga sprejme in premišljeno usmerja k novim družbenim smotrom. Jasno je, pa naj si to še tako želimo, da zaoštalosti objektivno in subjektivno ne moremo spreminjati, če ne bomo nasploh in stalno pospeševali razvoja proizvodjalnih sil. Če smo se pa odločili, da bomo premišljeno usmerjali krepitev proizvodjalnih sil, da ustvarimo osnovo novim družbenim odnosom, tedaj moramo premišljeno usmerjati in pospešiti tudi razvoj vseh tistih družbenih institucij, ki spremljajo družbeni razvoj in so do neke mere pogoj za njegov hitrejši napredek. Zato v vprašanju standarda v najširšem pomenu ne vidimo zgolj moralnega in socialnega vprašanja, temveč sestavni del splošnih gospodarskih in družbenih nalog.

V okviru usvojene politike in ukrepov, ki naj pospešijo dvig družbenega standarda, bomo reševali tudi pereča vprašanja iz življenja naših družin. V bližnjem razdobju bomo trošili več sredstev za vsakdanje potrebe državljanov. To je najtesneje povezano s povečanjem osebne in splošne potrošnje. Mnogo tega, od česar je odvisen standard in pa spremembe v gospodinjstvu, bomo financirali tudi iz povečanih osebnih dohodkov državljanov samih. To je edino

pravilno in izpodbujajoče. Seveda pa vse to terja jasno orientacijo v družbenih problemih, v metodah njihovega reševanja, ker le tako bomo sposobni mobilizirati sredstva, ki bodo državljanom na voljo ali v obliki osebnih dohodkov ali v obliki sredstev, ki jih gospodarske organizacije lahko svobodno uporabijo. Pri izdelavi občinskih družbenih planov je treba vse to upoštevati.

Stanovanjske skupnosti kot družbeni odnos

V letu 1957 opozarjata na to problematiko in metode njenega reševanja zlasti dva dokumenta: resolucija Zvezne ljudske skupščine o stanovanjski politiki in peti plenum Socialistične zveze. Zvezna ljudska skupščina ni sprejela vseh zakonov, ki bi stanovanjski skupnosti kot osrednji instituciji na tem področju začrtali podrobne značilnosti. Vendar kažejo dosednji predpisi in pa praksa, da smo le našli pot iz omenjenega konflikta. Ne da bi čakali na nove predpise, bi lahko zato posebno v občinah usmerili politične in gospodarske ukrepe k pospešenemu organiziranju stanovanjskih skupnosti.

Kadar se razpravlja o stanovanjskih skupnostih, se njih vloga pogosto utesnjuje na upravljanje in vzdrževanje stanovanjskih hiš, ki so v družbenem upravljanju. Dejansko pa je stanovanjska skupnost družbeni odnos med ljudmi, ki stanujejo v določenem stanovanjskem bloku, ulici, vasi ali naselju. Bistvo tega odnosa ni le v upravljanju stanovanjskih hiš, temveč v samoupravljanju, v tem, da vsakdanje življenjske potrebe skupno rešujejo državljani sami, tisti, ki živijo v istem stanovanjskem bloku, naselju itd. Zato v zvezi s stanovanjskimi skupnostmi tudi poudarjamo probleme družin, govorimo o razširjeni družini in pa o podružbljevanju gospodinjstva.

Družina in gospodinjstvo

Pri našem praktičnem delu si moramo biti v svesti, da sta družina in gospodinjstvo dva pojma, ki sta res bila v praksi in v zgodovini najtesneje povezana, a ju je kasnejši razvoj začel ločevati. Nekateri teoretiki mislijo, da je temeljna naloga družine samo gospodinjstvo in da se moramo z vsemi silami bojevati proti temu, da bi se gospodinjstvo izločilo iz življenja družine. To so teoretiki, ki tudi sicer mislijo, da je potrebno varovati vse družbene institucije, kakor da so večne. Dejanski družbeni razvoj pa čedalje bolj izločuje iz posamezne družine njeno gospodarsko dejavnost, pušča ji samo tisto, kar je najtesneje povezano s potrošnjo, izločuje pa iz gospodinjanskega področja vse tisto, kar pomeni proizvodnjo.

Zdi se, da moramo v tej smeri iskati tudi praktične zglede za našo premišljeno akcijo. Kot vemo, je Engels že zdavnaj predvideval podružbljenje gospodinjstva, kar bo družino osvobodilo tega dela, predvsem pa omogočilo ženski, da se pojavi v družbeni proizvodnji in družbenem upravljanju brez obremenitve, ki je zanjo zaostalo gospodinjstvo. Zato je treba ta proces, ki se v gospodarskem življenju ob industrializaciji v veliki meri že razvija, v socializmu premišljeno pripeljati do konca. V industrijsko manj razvitih državah zajema družinsko gospodinjstvo res še precejšen del proizvodnje; gospodinjstvo mora surovine ali polizdelke še naprej obdelovati, da postanejo izdelki primerni za potrošnjo. Podružbljevanje gospodinjstva pa napreduje z nadaljnjim izločevanjem te proizvodnje iz gospodinjstva v družbeno proizvodnjo obrtnega ali industrijskega tipa.

Družina potrebuje za svoje življenje stanovanje, hrano, obleko, potrebne so ji pa razen tega tudi določene dejavnosti, usluge, ki omogočajo vsakdanjo uporabo teh stvari (čiščenje stanovanja, pranje, krpanje in likanje perila, v manjšem obsegu tudi izdelovanje otroških oblačil, razna šiviljska dela, čuvanje otrok in podobno). Te usluge lahko v veliki meri opravlja posebna organizacija — uslužnostni obrat. Pri tem seveda moramo upoštevati vse možnosti, ki so nam na razpolago, kot n. pr. uporaba raznih naprav in pripomočkov, tehnično popolnejših materialov za stanovanje, obleko in družinske potrebe sploh, pač stvari, ki so trpežnejše in zahtevá njih vzdrževanje manj dela. Mislimo moramo tudi na to, da se v družinah postopno uveljavi nova razdelitev dela in da se k delu v ustreznem sorazmerju pritegnejo vsi člani družine, da tako opravlja doma vsak nekaj. Končno moramo računati tudi še z organizacijo raznih novih uslug, ki se lahko opravljajo izven doma ali pa jih prevzamejo doma posebne uslužnostne službe.

Tako bi morala v našem prizadevanju, da razbremenimo družino zaostalega gospodinjstva, čedalje bolj prevzemati proizvodnjo industrija, pomoč družinski potrošnji pa je treba zagotoviti z novo organizacijo uslug v okviru več družin, ki so med seboj povezane s stanovanjskim prostorom — v stanovanjski skupnosti.

Preostaja nam zadnje, vsekakor pa najvažnejše vprašanje v življenju družine: družina kot okolje za rejo in vzgojo otrok, kot kraj, kjer se izživljajo najintimnejši človeški občutki in skrb za človeka v svoji specifični posamični obliki. Tudi na tem področju je današnja družina v drugačnem položaju: čedalje manj opravlja razne naloge, kot so n. pr. zdravljenje, oskrba invalidov in starih članov, šolanje in strokovno izobraževanje otrok in podobno. Več institucij je, ki so v zgodovini prevzele nase te naloge in jih opravljajo bolje in bolj strokovno, kakor bi to bilo mogoče v okviru družine. Toda medtem ko izgublja mnoge izmed svojih gospodarskih in družbenih funkcij, ki se podružbljujejo, pa družina obenem pogloblja svoje emocionalno življenje. Osvobojena gospodarskega pritiska in s tem v zvezi tudi družbenih predsodkov zasnavljata mož in žena svoje družinsko življenje na medsebojnem spoštovanju, ljubezni ter prijateljstvu in na ljubezni do svojih otrok.

Skrb za otroke, posebno za predšolske otroke, je tisti problem, ki danes morda najbolj obremenjuje družino, predvsem pa ženo. Nagla industrializacija, ki je potegnila iz vasi na tisoče in tisoče novih delavcev v mesta in industrijske kraje, je vzela njihovim otrokom možnosti, ki sta jim jih nudila vas in vaški dom: da varujejo otroke starejši člani družine, medtem ko so matere in očetje na delu. Vaški način življenja pa razen tega vse drugače ureja in rešuje probleme otrok. V mestih ustanavljajo industrijski delavci družine, ki jih imenujemo ožje, ker živita v njih samo zakonca s svojimi otroki. Statistični podatki kažejo, da se tudi v Jugoslaviji postopoma zmanjšuje povprečno število članov v posameznih gospodinjstvih. Čedalje bolj se pojavlja samsko gospodinjstvo — brez družine. Medtem ko je bilo na primer leta 1921 med vsemi gospodinjstvi 5,2% samskih gospodinjstev in 36,4% s 6 in več člani, smo imeli v letu 1953 kar 12,1% samskih in 26,5% gospodinjstev s 6 in več člani. Taka ožja družina terja in potrebuje skupno družbeno pomoč ne samo glede gospodinjstva, temveč še bolj glede otrok. Moramo ji takšno pomoč nuditi res premišljeno. Ne strinjamo se namreč s stališčem, češ da nastajajo problemi teh družin samo zaradi tega, ker so žene zaposlene izven doma, in da bi zato morali te žene vrniti gospodinjstvu posameznih družin.

Kaj je treba upoštevati

Stanovanjske skupnosti morajo dati temeljni odgovor tudi glede teh težav. V njihovem okviru je treba ustanoviti take institucije, ki bodo ustrezale staršem in otrokom tako po obliki kakor po ceni. Finančna sredstva je poiskati iz raznih virov. Temeljne investicije v prostore za otroke naj postanejo sestavni del stanovanjske graditve in naj se obravnavajo enako kakor ta graditev, to pomeni, da spadajo tudi ti stroški v strukturo cene za posamezno stanovanje. Vzdrževanje in delovanje vseh takih ustanov pa bi morali financirati iz osebnih dohodkov državljanov. Za vzgojo in zdravstveno nadzorstvo pa bi bilo treba angažirati družbena sredstva širše skupnosti — komune in okraja.

Tako bi se v okviru stanovanjskih skupnosti družine nekako znova združile — ne na podlagi krvnih vezi, temveč ob reševanju svojih vsakdanjih potreb. Tako bi nastale nove širše družine. V tem pomenu tudi govorimo o stanovanjski skupnosti kot novem družbenem odnosu. Materialna osnova tega odnosa je produktivno delo družinskih članov v družbeni proizvodnji. V stanovanjski skupnosti se družine povezujejo za stvarjanje in obnovo delovne sile ter obenem za skupno izboljšanje svojega standarda s podružbljenjem gospodinjstva.

To je pot za reševanje konflikta med napredno industrijo in zaostalim gospodinjstvom. Še več — stanovanjska skupnost odpira možnosti za nova delovna mesta. Osnovna šola za to pa je samoupravljanje. Že danes je zanimiv pojav, da so z določenimi oblikami samoupravljanja zajeti tudi otroci (pionirski hišni sveti), tu je nadalje novo delovno področje za stare ljudi, ki se po svojih sposobnostih koristno zaposlijo. Nobeni posebni domovi ne bi mogli bolje rešiti teh problemov — da se le stanovanjske skupnosti pošteno lotijo tega dela.

Ko rešujemo problem zaostalega gospodinjstva, pa v nobenem primeru ne smemo tega dela, kot rečeno, omejiti samo na reševanje socialnih problemov. V središču pozornosti je človek — družina, dvig delovne storilnosti z izboljšanjem telesne in duševne kondicije državljanov, s skrbjo za njihovo udobnejše in srečnejše življenje. Za to so danes skoraj vse možnosti, ustvarjeni so tako objektivni kakor subjektivni pogoji za njihovo rešitev v mestih, posebno v tistih, ki imajo bolj razvito industrijo in visok odstotek zaposlenih žensk. Na vasi se razvija ta proces bolj počasi. V pokrajinah z bolj razvitim kmetijstvom in kjer so kmetje bolj prosvetljeni, pa potreba skupnega boja proti zaostalemu gospodinjstvu kakor tudi razpoložljiva osebna sredstva kmetov omogočajo organiziranje podobnih ustanov in uslužnostnih obratov tudi v okviru vaše skupnosti. Vemo za več primerov, ko so skupaj nakupili stroje za pranje perila, organizirali tudi šolske kuhinje in knjižnice — in to na podlagi samoprispjevka.

Ali je ta rešitev draga: Za nizko delovno storilnost je vsaka družbena institucija draga, tako šola kakor bolnišnica itd. Pri bolj razviti delovni storilnosti pa je prav zaostalo in primitivno gospodinjstvo tisto, kar je drago. Zato pa je pot v prizadevanju za splošni dvig delovne storilnosti tudi boj za čim cenejše usluge v okviru stanovanjske skupnosti. Občine in njihovi plani imajo lahko pri tem važno organizacijsko vlogo. Pri graditvi stanovanj se je treba bolj kakor doslej prizadevati za pocenitev in funkcionalno bolj pravilno postavljanje stanovanjske graditve, za graditev, ki bo že pri svojih načrtih računala s skupnim reševanjem mnogih družinskih problemov (prostori za bivanje otrok, igrišča, prostori za uslužnostne obrate itd.). Pa tudi v starih stanovanjskih blokih je mogoče z majhnimi adaptacijami urediti prostore v ta namen, če le problem pravilno pojmuemo.